

MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplan-indeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnventariseerd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedenbouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedenbouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.

In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnventariseerde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatiegedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE ZEVENAAR

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
1. <u>INLEIDING</u>	3
2. <u>BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK</u>	5
3. <u>INFRASTRUCTUUR</u>	7
4. <u>NEDERZETTINGSSTRUCTUUR</u>	9
4.1. Algemeen	
4.2. Functionele ontwikkelingen	- periode 1800-1850 - periode 1850-1900 - periode 1900-1940
4.3. Stedebouwkundige structuur:	- Zevenaar - Oud-Zevenaar - Babberich - Verspreide bebouwing
4.4. Ontwikkelingen na 1940	
4.5. Karakterisering geïnteriseerde bebouwing	
4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Zevenaar 1850-1940	
4.7. Bijzondere gebieden	
<u>GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR</u>	22

1. INLEIDING

De gemeente Zevenaar behoort tot de Liemerse gemeenten in het inventarisatiegebied Midden-Gelderland en heeft een oppervlakte van 2.764 hectare. De gemeente bestaat uit de gelijknamige hoofdkern en de kernen Oud-Zevenaar, Babberich (incl. het voormalig gehucht Holthuizen), alsmede het gehucht Ooij (zie afbeelding 1).

De grens met Didam valt grotendeels samen met de Hengelder Leigraaf. De Oude Rijn, resp. de Oude Rijnstrang vormden de zuid- resp. zuidwestgrens met Rijnwaarden. De gemeente Zevenaar grenst aan de gemeenten Rijnwaarden, Duiven, Angerlo en Didam. In het zuidoosten grenst de gemeente Zevenaar aan Duitsland.

Tussen 1850 en 1940 heeft Zevenaar zich ontwikkeld van een kleine agrarische nederzetting tot een industriestadje van regionale betekenis. Deze ontwikkeling hing samen met de ligging van de gemeente, de verbetering van de land- en spoorwegverbindingen omstreeks 1900 tussen West-Nederland en het Duits Rheinland, alsmede met de vestiging van de Turmac sigarettenfabriek. Na de Tweede Wereldoorlog is Zevenaar sterk uitgebreid.

Op 1 januari 1989 telde de gemeente Zevenaar 26.843 inwoners.

Afbeelding 1
Gemeente Zevenaar omstreeks 1867

PROVINCIE GELDERLAND.

GEMEENTE ZEVENAAR

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

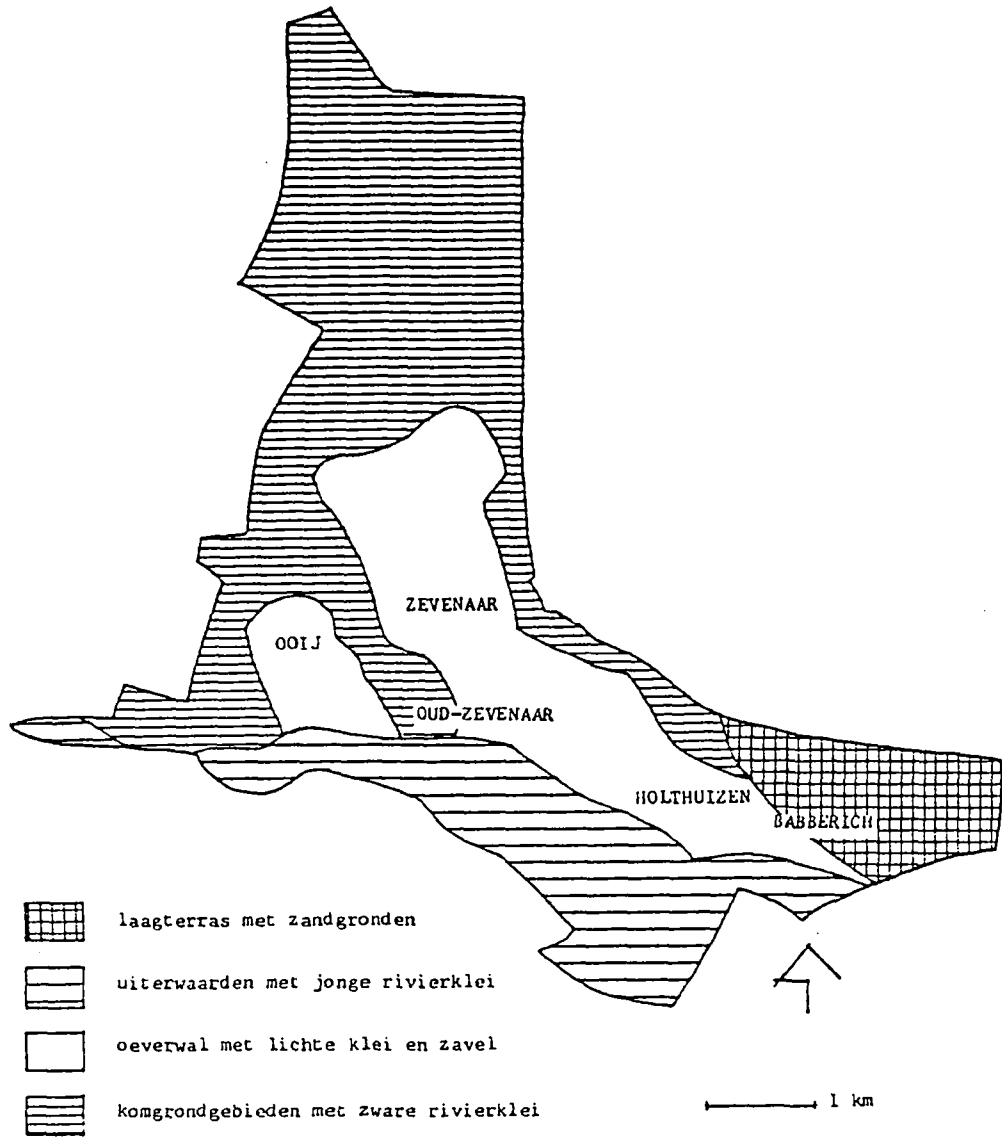
Gedurende de Saale-ijstijd was de Liemers bedekt door een gletscher, die zich heeft ingesneden in het door de Rijn gevormde hoogterras. Na het afsmelten van het landijs is een diep dal achtergebleven en het hoogterras in de Liemers verdwenen. De Rijn en zijn vertakkingen (waaronder Oude IJssel en Oude Rijn) hebben een deel van dit dal opgevuld met oude rivierzanden. Gaandeweg is hierdoor het laagterras ontstaan, waarboven enkele zandruggen uitsteken (zie afbeelding 2). Ten oosten van Babberich komt het laagterras aan de oppervlakte. Met name vanaf het Laat-Glaciaal (ongeveer 15.000 jaar geleden) is de Rijn ten zuiden van de Liemers gaan stromen. Daarbij is aan weerszijden van de Rijn en diens vertakkingen een oeverwalstelsel opgebouwd. Deze oeverwallen zijn verschillende keren doorbroken, waarna overlaatgeulen of zelfs brede waterlopen zijn achtergebleven. De oeverwallen zijn met lichte klei en zavel bedekt. In de uiterwaarden en beemden van de Oude Rijn is vruchtbaar slib afgezet in de vorm van lichte klei. Meer landinwaarts ligt de zware klei die voor komgronden en broeklanden karakteristiek is. Deze gronden liggen in het voormalige gletscherdal en langs inmiddels drooggevallen doorbraakgeulen en waterlopen ten noorden van het oeverwalstelsel.

Het grondgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op de oeverwallen, zandgronden en uiterwaarden. De met lichte klei en zavel bedekte oeverwallen lenen zich voor akkerbouw veruit beter dan de droge zandgronden op het laagterras. Men teelt er vooral tarwe, rogge, haver, aardappelen. Vroeger ook tabak. De lichte klei in uiterwaarden en beemden van de Oude Rijn leent zich uitstekend voor weidebouw. Voorheen ook voor de kleiwinning ten behoeve van de baksteenindustrie. Komgronden en broeklanden worden eveneens benut als weidegebied.

In de gemeente Zevenaar wordt overwegend onregelmatige blokvormige verkaveling aangetroffen. In het noorden en oosten overheerst strookvormige verkaveling, in het zuiden blokvormige verkaveling. De afwatering vindt plaats in zuidelijke richting op de Oude Rijnstrang en de Oude Rijn.

De nederzettingen in de gemeente Zevenaar liggen alle langs drooggevallen waterlopen in het oeverwallengebied, dat wil zeggen op locaties waar de oeverwallen zijn doorbroken. Het voor akkerbouw beperkt beschikbare areaal heeft de uitgroei van de nederzettingen belemmerd. In feite is alleen Zevenaar uitgegroeid tot een nederzetting met een duidelijke kern. Tot ver in de 20e eeuw is sprake van overwegend verspreide bewoning op de oeverwallen, buiten de kernen Oud-Zevenaar en Babberich. Deze verspreide bewoning kan gerelateerd worden aan het vanuit grotere boerderijen en landgoederen ontginnen van het hoger liggende terreingedeelte in de nabije omgeving.

Afbeelding 2
Geomorfologische kaart gemeente Zevenaar

3. INFRASTRUCTUUR

Binnen de gemeente Zevenaar kan onderscheid gemaakt worden tussen enerzijds het regelmatige wegenpatroon in de komgrondgebieden, de uiterwaarden en het laagterras en anderzijds het onregelmatige wegenpatroon op de oeverwallen en nabij drooggevalle waterlopen. De belangrijkste verbindingswegen bevinden zich op de oeverwallen en nabij drooggevalle waterlopen.

De oost-westas in het wegenstelsel domineert. Vanaf 1750 werd de Oude Keulsebaan een belangrijke handelsroute. Na 1816, toen Zevenaar toegevoegd werd aan Nederland, werd de Oude Keulsebaan verbeterd in het kader van het rijkswegenplan van Koning Willem I. De huidige Arnhemseweg, Babberichseweg en Emmerichseweg volgen globaal het tracé van de Oude Keulsebaan.

Nagenoeg parallel aan de drooggevalle Zevenaarse Aa ligt de Doesburgseweg, die via de Kerkstraat/Grietsestraat te Zevenaar en de Oud-Zevenaarseweg uitkomt bij de Oude Rijn. De begaanbaarheid van deze noord-zuidas tussen Doesburg en Lobith was lange tijd beperkt vanwege de drassigheid van de komgrondgebieden rond Zweekhorst en de gemeente Angerlo. Omstreeks 1850 werd de begaanbaarheid van deze weg verbeterd. Van belang zijn ook de verbindingen met Groessen (Groessenseweg), Didam (Didamseweg) en de parallel aan de Oude Rijn aangelegde Ooijsedijk/Kerkweg/Oud Zevenaarsedijk en de Kwartiersedijk.

In 1856 werd de spoorlijn Arnhem-Emmerich opengesteld. In Zevenaar werd een station geopend, in Babberich een halte. In 1885 werd de spoorlijn met Winterswijk tot stand gebracht. In 1923 werd Zevenaar opgenomen in de busverbinding met Arnhem.

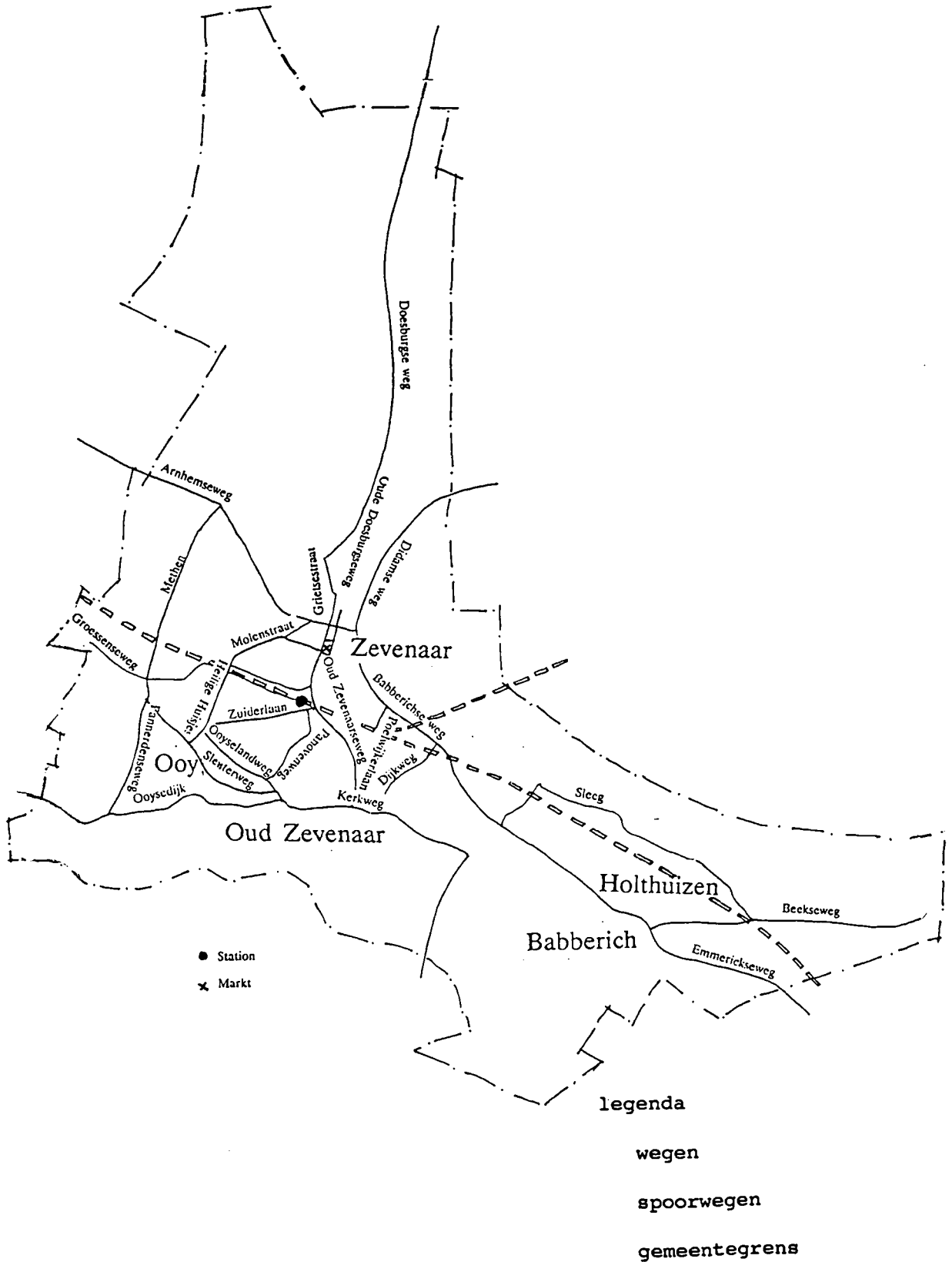
De Oude Rijn is voor de economische ontwikkeling van Zevenaar van gering belang geweest. Het veer met Aerdt (gemeente Rijnwaarden) heeft lange tijd deel uitgemaakt van de verbinding Doesburg-Lobith. Het veer is inmiddels opgeheven. De aanleg van de Ooijsedijk/tracé Kerkweg is bepalend geweest voor de ligging/structuur van Oud-Zevenaar. De restanten van de oudste kaden en dijken gaan terug tot de periode van de 12e-14e eeuw.

Omstreeks 1915 werd Zevenaar aangesloten op het provinciale elektriciteitsnet van de P.G.E.M.

De teelt van tabak heeft geleid tot de opkomst van de sigarenindustrie in de eerste helft van de 19e eeuw, later gevolgd door de sigarettindustrie. De aanwezigheid van lichte klei vormde een gunstige factor voor de opkomst van de baksteenindustrie in de 2e helft van de 19e eeuw.

Afbeelding 3
Belangrijkste wegen gemeente Zevenaar omstreeks 1940

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1. Algemeen

De oudst bekende nederzetting in de gemeente Zevenaar dateert uit de Bataafse tijd. In de omgeving van Oud-Zevenaar zijn restanten van een woerd (kunstmatig opgehoogd terreingedeelte) ontdekt nabij Steenheuvel. Oud-Zevenaar ligt op de overgang van oeverwal naar rivierdal aan de Zevenaarse Aa. Bloemendaal en Poelwijk gelden eveneens als vroeg geoccupeerde locaties. In het midden van de 11e eeuw werd het noordelijker gelegen Zevenaar vermeld. Zevenaar ligt op de overgang van oeverwal naar de komgrondgebieden, waar de Zevenaarse Aa overbrugbaar is geweest. Babberich ligt op de overgang tussen laagterras, oeverwal en rivierdal. Ooij heeft gelegen aan de Ooijse Aa. Vermoedelijk zijn Babberich en Ooij voor de afsluiting van de dijkkring in de Liemers (1328) ontstaan; Holthuizen is een kleine Laat-Middeleeuwse bosontginning.

Babberich, Ooij, Oud-Zevenaar, Zevenaar en vermoedelijk ook het inmiddels in Babberich opgenomen gehucht Holthuizen hebben met elkaar gemeen dat ze ontstaan zijn langs een doorbraakgeul.

Zevenaar en omgeving zijn in de Late Middeleeuwen onder Brandenburgs - en later Pruisisch - bestuur gekomen. In 1487 kreeg Zevenaar stadsrechten. De gunstige ligging van de oversteekplaats bij de Aa aan de handelsroute tussen Amsterdam/Zuiderzee en het Rijnland, hebben hiertoe sterk bijgedragen. In 1519 werden de verdedigingswerken, bestaande uit wallen en grachten, voltooid.

Zevenaar maakte aanvankelijk een bescheiden groei door als handelsnederzetting. Het achterland bestond uit kleine agrarische nederzettingen en Pruisische enclaves. De handel tussen De Nederlanden en Pruisen werd vanaf de 17e eeuw steeds meer bemoeilijkt door oorlogen en invoerbepalingen. De betekenis van Zevenaar als handelsnederzetting nam daardoor af. Na 1750 trad hierin verbetering op.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850

In 1800 was Zevenaar een kleine nederzetting. De gemeente telde ca. 2.500 inwoners, die hun bestaan vooral in de landbouw vonden. Uit de omgeving werd onder meer tabak aangevoerd, met name na 1810. In 1844 werd een sigarenfabriek opgericht in Zevenaar. Van industrialisatie was nauwelijks sprake.

In 1816 werd de gemeente Zevenaar toegevoegd aan het Koninkrijk der Nederlanden. Daarmee ontstond een nieuwe situatie in de handelsbetrekkingen met zowel Duitsland als Nederland.

Periode 1850-1900

In de 2e helft van de 19e eeuw begon Zevenaar zich langzaam te ontwikkelen tot een voor de regio belangrijke nederzetting. Op industrieel gebied werden voortdurend initiatieven ondernomen, zoals de oprichting van een meubelmakerij, een geneesmiddelenfabriek, een kaarsenmakerij, een conservenfabriek, een borstelfabriek, een zuivelfabriek (1892), een reukwaterfabriek en een speelkaartenfabriek (1860; in 1862 overgeplaatst naar Arnhem).

Zevenaar is in de 19e eeuw een belangrijke marktplaats in de Liemers. Een verdere indicatie voor de regionale betekenis van Zevenaar is het hoge aantal klompenmakers en slaggers. Buiten Zevenaar beperkte de industrialisatie zich tot steenfabrieken, een pannenfabriek en een sigarenfabriek.

Periode 1900-1940

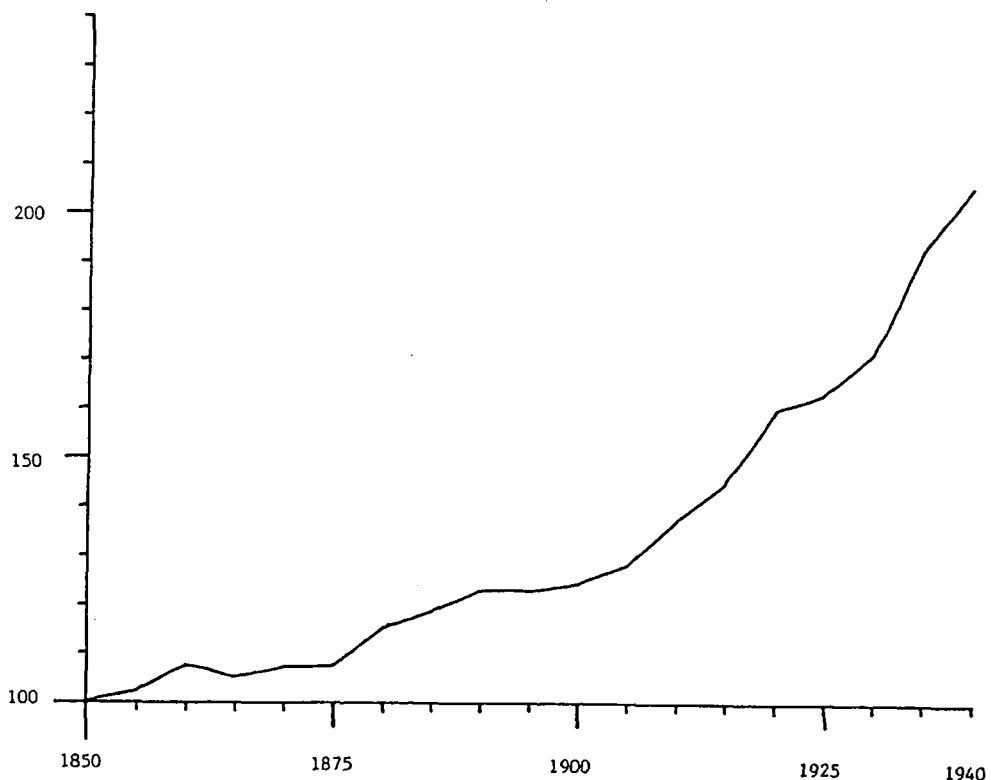
De bouw van een ziekenhuis te Zevenaar in 1909 illustreert de groeiende regionale betekenis van de nederzetting Zevenaar. De gemeente Zevenaar gold vanaf 1904 niet langer als expulsiegebied. De Gimborn inktfabriek die in dat jaar opgericht werd groeide uit tot een van de meest belangrijke industriële vestigingen te Zevenaar. In 1919 werd te Zevenaar een sigarettenfabriek opgericht, die in 1921 werk verschaft aan 206 personen, waaronder 121 kinderen. De traditie van sigarenmakerij, de ligging ten opzichte van het Duitse achterland en de beschikbaarheid over goedkope arbeidskrachten vormden belangrijke vestigingsfactoren voor Turmac. Tussen 1904 en 1919 is het inwonertal van de gemeente Zevenaar met ca. 1.200 gestegen naar ca. 5.750.

De sterkste groei in de bevolkingsaantallen vond plaats tussen 1925 en 1940 (zie afbeelding 4). Omstreeks 1930 beperkte de industriële bedrijvigheid in de gemeente Zevenaar zich tot de sigarettenfabriek Turmac, inktfabriek Gimborn, een lijstenfabriek, 2 zuivelfabrieken, een steen- en pannenfabriek met 40 werknemers en een confectiefabriek met 23 werknemers.

De ontwikkeling van Zevenaar van kleine agrarische nederzetting tot een industriestadje van regionale betekenis hing voor een belangrijk deel samen met de land- en spoorwegverbindingen tussen West-Nederland en het Rijnland, die na 1900 aanzienlijk verbeterden.

Afbeelding 4

Bevolkingsontwikkeling gemeente Zevenaar 1850-1940
(indexcijfers: 1850, 3.493 inwoners = 100)

4.3. Stedebouwkundige structuur

Zevenaar

Zevenaar was reeds in de 19e eeuw de grootste kern binnen de gemeente. De nederzetting bestaat uit 2 parallel aan elkaar gevormde bewoningsconcentraties aan de Kerkstraat/Marktstraat/Grietsestraat en de Wittenburgstraat/Schoolstraat. De hiertussen gelegen Markt, Weverstraat, Didamsestraat en Nijstad zijn van beperkte omvang. Ten noorden van Zevenaar zijn lineaire bewoningsconcentraties ontstaan langs de Doesburgseweg en Oude Doesburgseweg.

De nederzettingsstructuur van Zevenaar onderging in de periode 1850-1940 verdichting van bestaande bewoningsconcentraties in de kern, zoals rond de Markt. Buiten deze kern vond verspreide nieuwbouw plaats, hetgeen op sommige plaatsen leidde tot aanzetten van lineaire bewoningsconcentraties, zoals langs de Didamseweg en de verbinding naar het station (fabrieksgebouwen, villa's, arbeiderswoningen).

Het dempen van de grachten rond 1925 heeft in eerste instantie niet geleid tot een opmerkelijke uitbreiding van de nederzetting. Slechts langs de Arnhemseweg, de Oude Doesburgseweg en de Molenstraat heeft noemenswaardige woningbouw plaatsgevonden.

Oud-Zevenaar

De op een woerd gebouwde R.K. kerk markeert de kern van Oud-Zevenaar. Deze nederzetting bestaat uit een drietal lineaire bewoningsconcentraties aan de Kerkweg/Oud-Zevenaarsedijk en Oud-Zevenaarseweg. In de periode 1850-1940 werd geclusterd gebouwd langs de Ooijsedijk/Kerkweg.

Babberich

Ten oosten van Oud-Zevenaar lagen in 1850 de gehuchten Holthuizen en Babberich. Het ging om verspreide clusters van woningen nabij de hoofdwegen op het oeverwalstelsel: de Babberichseweg/Dorpsstraat/Emmerichseweg, Sleeg en Beekseweg. Aan het eind van de 19e eeuw nam de bewoningsdichtheid van het gebied toe, waarbij de Babberichseweg en de Ravenstraat dichter bebouwd werden.

In de eerste decennia van de 20e eeuw groeiden Holthuizen en Babberich vrijwel aaneen met een gemengde agrarische en woonbebouwing, nadat de lineaire bewoningsconcentraties langs de Babberichseweg/Dorpsstraat verdichtten. De op deze wijze nieuw gevormde nederzetting ging zich ontwikkelen rond de Dorpsstraat/ Witte Kruis.

De Sleeg, een noordelijke parallel van de Babberichseweg kreeg een verdichting van verspreide agrarische bebouwing. Rond 1930 werd de Poelwijklaan aan de noordzijde bebouwd met middenstandswoningen en een horecavoorziening.

Verspreide bebouwing

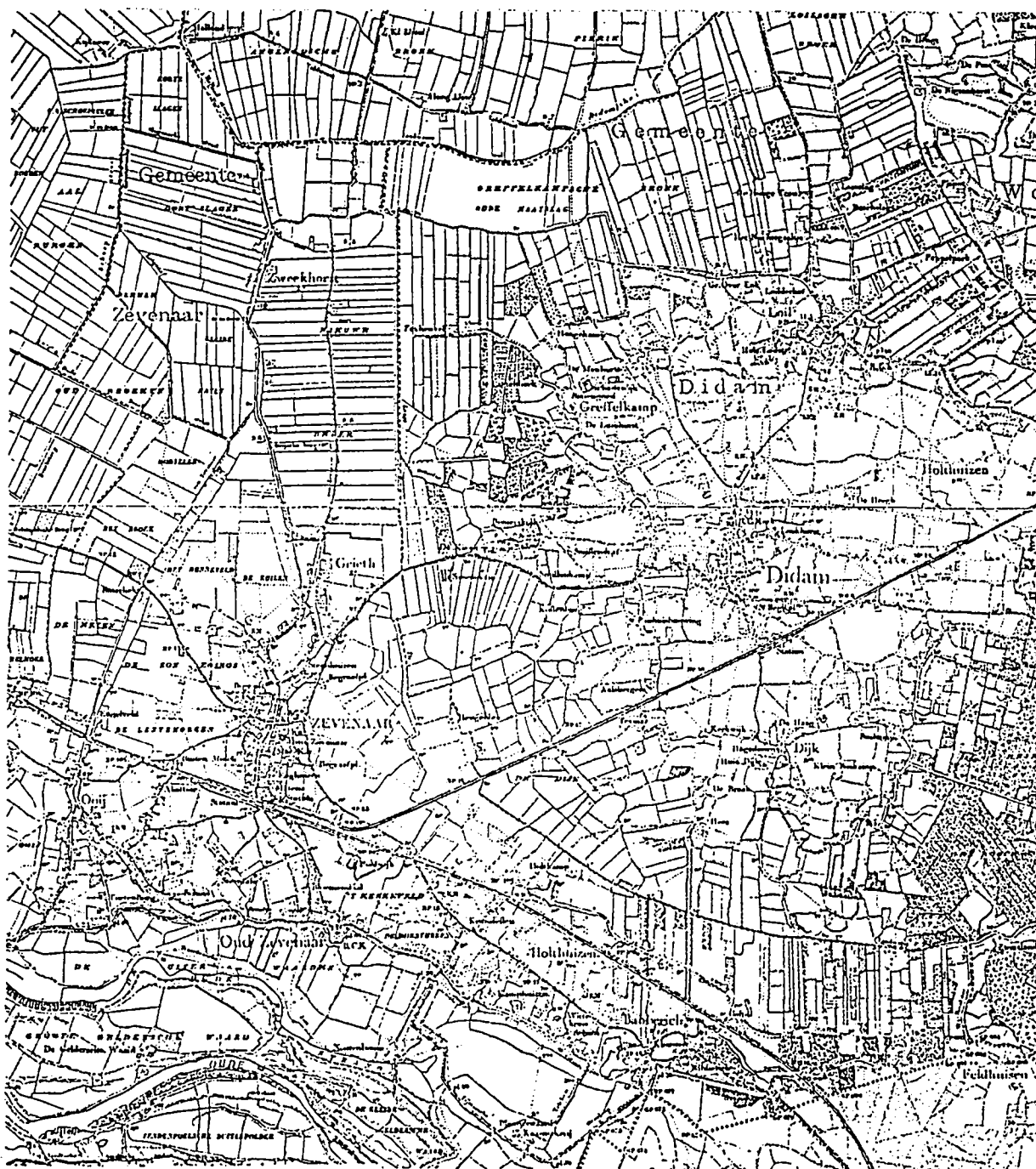
Verspreide bebouwing komt in Zevenaar vrij veel voor met een zekere concentratie in het gebied Ooij ten zuiden van de spoorlijn.

Het gebied Ooij bestond in 1850 uit een aantal lineaire bewoningsconcentraties langs de Methen, Pannerdenseweg, Slenterweg, Rosandeweg, Heilige Huisjes, Ooijsedijk en Zuiderlaan. In de periode 1850-1940 vond verdichting plaats van de bebouwing langs bovengenoemde wegen.

In de 2e helft van de 19e eeuw kwamen nieuwe clusters van woningen voor aan de Ooijselandweg nabij de steen- en pannenfabriek aan de Panovenweg. Rond 1900 werd in Ooij een schooltje opgericht. De Zuiderlaan en omgeving, die aansluit op het spoorwegstation te Zevenaar, ontwikkelde zich tot een klein industriegebied en een concentratie van arbeiderswoningen en ambachtelijke bedrijven.

4.4. Ontwikkeling na 1940

Als gevolg van oorlogsschade in de kern Zevenaar werd binnen het bestaande wegenpatroon begonnen met de wederopbouw. Vanaf de jaren '60 groeide Zevenaar vrij snel in noord-westelijke richting tussen de A12 en het spoor (nieuwbouw wijken). In het noordoosten verrees een industriegebied. Eveneens vond ten zuiden van de spoorlijn een verdere industrie-ontwikkeling plaats. De dorpen Oud-Zevenaar en Babberich maakten een beperkte groei met woningbouw door.

Gemeente Zevenaar ca. 1910

4.5. Karakterisering geïntariseerde bebouwing

Wonen

In de gemeente Zevenaar zijn enkele karakteristieke woonvormen aan te wijzen. Verspreid over de hele gemeente worden namelijk woonhuizen aangetroffen die dateren van 1920 tot 1940. Deze kunnen we globaal onderscheiden in 2 types; het vrijstaande gemetselde woonhuis met asymmetrisch ingedeelde topgevel, bedekt met een zadeldak of gebroken kap. Een voorbeeld van dit type is het lintje woonhuizen gelegen aan de Poelwijkerlaan. Het andere type bestaat uit blokken van 2 of meer woonhuizen meestal met 2 bouwlagen en een schilddak, en/of voorzien van erkers en verspringingen in de gevel. Concentraties van dit type woonhuis liggen onder andere aan de Arnhemseweg.

Ook karakteristiek zijn de lijstgevels die de Markt omgeven.

Ofschoon de benedenverdiepingen veelal voorzien zijn van een niet oorspronkelijke winkelpui, zijn de bovenverdiepingen nog grotendeels intact. Deze dateren uit de 2e helft van de 19e eeuw, zijn gepleisterd en hebben een fries en de oorspronkelijke raamindeling.

Werken

Karakteristiek in de categorie werken zijn de boerderijen. Deze zijn voor het merendeel van het hallehuistype, bedekt met een zadeldak en hebben een symmetrisch ingedeelde gevel om een deur, vensters met luiken en segmentboogvormige boogtrommels en gemetselde banden. Zij dateren uit het laatste kwart van de 19e en het eerste kwart van de 20e eeuw. Ook de oudere gepleisterde variant van het hallehuis komen we verspreid over de gemeente Zevenaar tegen. Deze is bedekt met een deels rietgedekt wolfdak en dateert uit het 3e kwart van de 19e eeuw. Uniek voor Zevenaar, maar ook in nationaal perspectief, mag het steenfabriekcomplex aan de Panovenweg in de buurtschap Ooij worden genoemd. De oven is namelijk een ronde zigzagoven; in de onderbouw bevinden zich een 20-tal kamers rondom de in het midden gelegen schoorsteen die ongeveer 30 meter hoog is. Het dak heeft een ovaalvormige tentconstructie. Op het terrein van de Panoven staan nog de oude droogloodsen, een pannenvormloods, en een schuur waarin een oude locomotief staat. Ook de oorspronkelijke spoorrails liggen op het Panoverterrein.

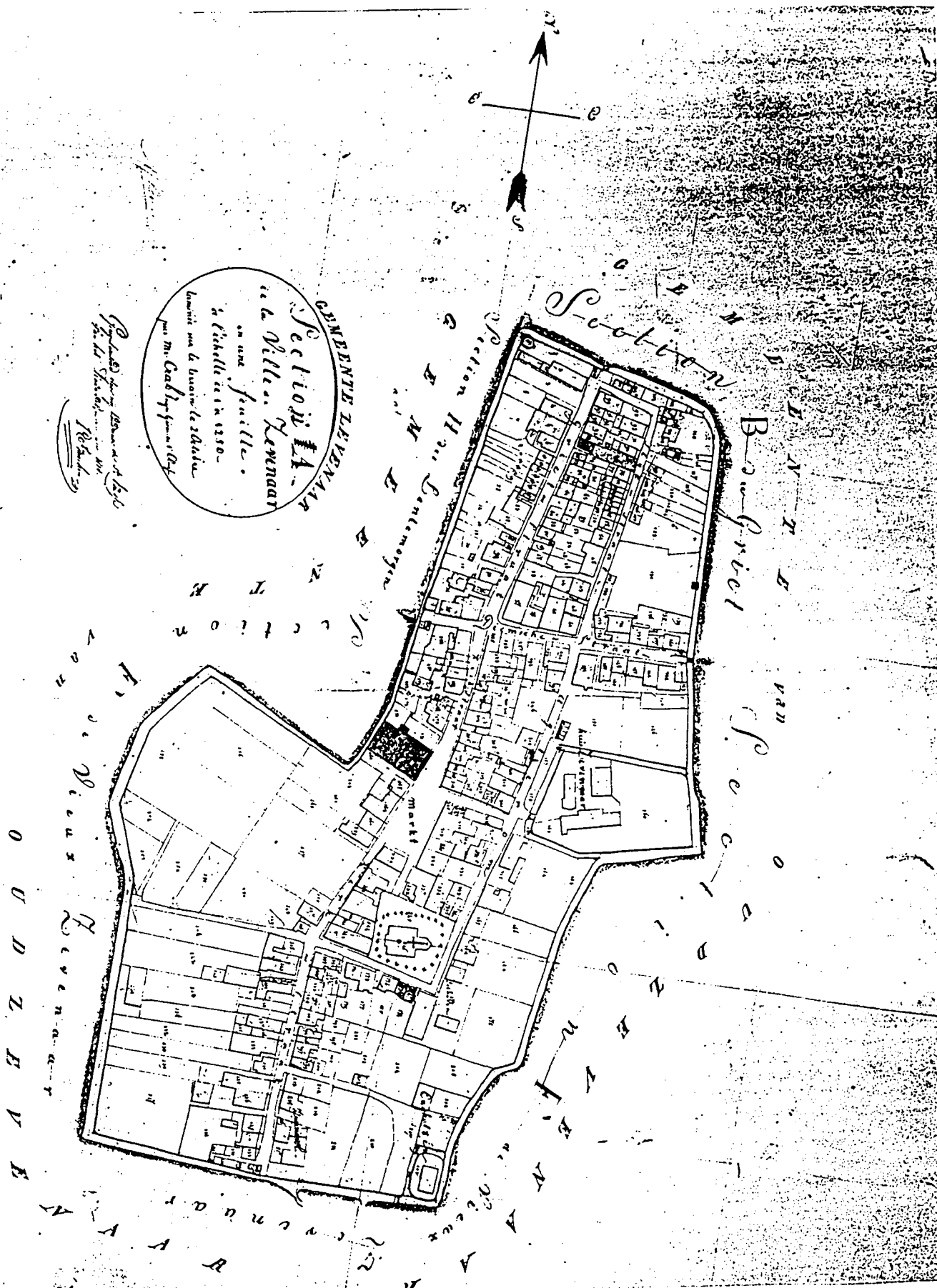
Infrastructuur

Verwant aan de categorie infrastructuur is in Zevenaar nog een douanekantoor te vinden, gelegen aan de Emmerichseweg. Het middelste gedeelte dateert van 1815, het rechter gedeelte van ca. 1930.

Maatschappelijke voorzieningen

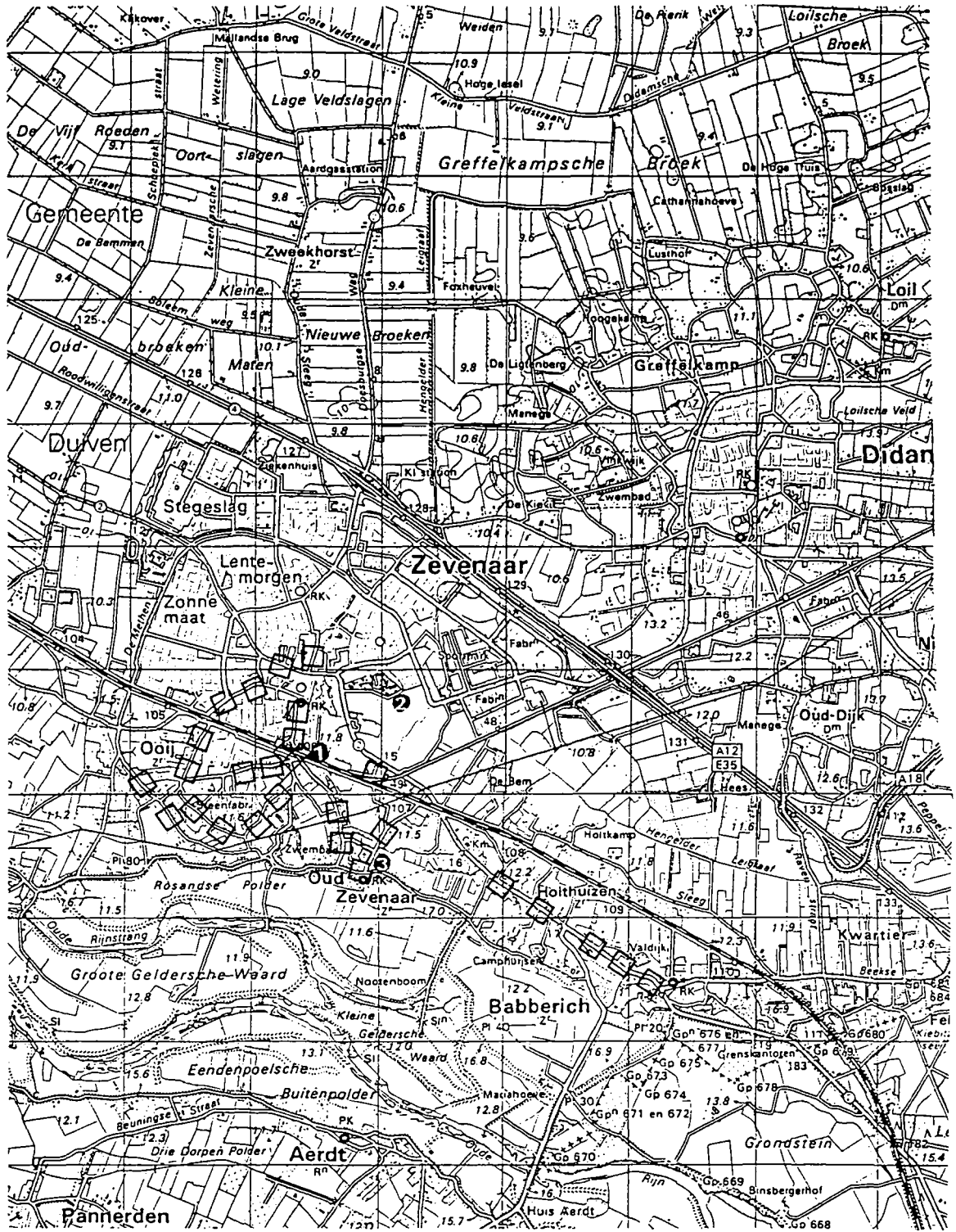
In Zevenaar staat nog een aantal gebouwen die oorspronkelijk - en soms nu nog - een maatschappelijk belang dienden. Voorbeelden zijn de brandweergarage De Wittenburcht aan de Wittenburgstraat, het kloostercomplex Het Juvenaat gebouwd in 1926 door de Nijmeegse architect H.M. Zoetmulder, het oude klooster te Babberich, het voormalige gemeentehuis uit 1908 dat geheel is opgetrokken uit rode verblendsteen en voorzien van 4 trapgevels, de neogotische kapel op de begraafplaats aan de Arnhemseweg, en eveneens in neogotische stijl de kerktoren en koorpartij van de R.K. kerk uit 1884 van de hand van de architect Tepe. Van de bijgebouwen van Huis Sevenaer is de oktagonale duivetoren uit de 2e helft van de 19e eeuw vermeldenswaardig.

Kaart 1

Kaart 2

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Zevenaar 1850-1940

Toelichting bij kaart 2

Type aanduiding	Type-omschrijving	Bijzondere gebieden
-----------------	-------------------	---------------------

Gebieden zonder woonfunctie

Industriegebieden 	<ul style="list-style-type: none"> - functie: industrie/bedrijvigheid/handel/verkeer (b.v. spoorwegemplacement, vliegveld) - inrichting en bebouwing vaak in samenhang met specifieke locatie en/of specifieke functies (b.v. haventerreinen, kolenmijn/waterleidingbedrijf)	
--	---	--

Groene gebieden 	<ul style="list-style-type: none"> - functie: openluchtrecreatie (b.v. parken en sportterreinen), begraafplaatsen etc. - vnl. onbebouwde terreinen - inrichting en bebouwing vaak in samenhang met specifieke locatie en/of specifieke functies	2. Gimbornhof
--	--	---------------

Andere aanduidingen

- Lineaire ontwikkelingen 	<ul style="list-style-type: none"> - functie: gemengd of wonen - niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen	1. Stationsplein en omgeving 3. Oud-Zevenaar
--	--	---

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst (zie blad 21) gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisatie zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.

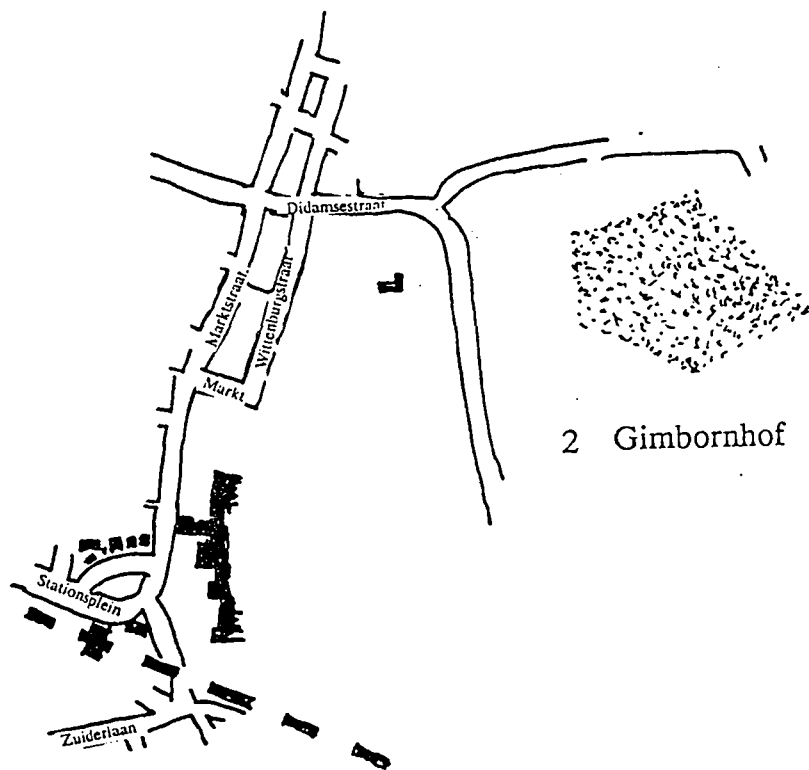
Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

1. Zevenaar, Stationsplein en omgeving

Rond de in 1856 aangelegde spoorlijn Arnhem-Emmerich ontstond een nieuwe structuur. Een halfrond Stationsplein met middenstandswoningen en villa's aan de noordzijde en het overgangsgedebied tussen Zevenaar en het station, waarbij de in 1919 gevestigde sigarettenfabriek een dominante factor vormt.

Karakteristiek zijn de panden aan de noordzijde, die dateren uit het begin van de 20e eeuw, afgewisseld met enkele dubbele blokken uit de jaren '30 van deze eeuw. Ook het bedrijfspand parallel aan de spoorlijn gelegen, valt op door zijn fraaie metselwerk, lisenen en velden.

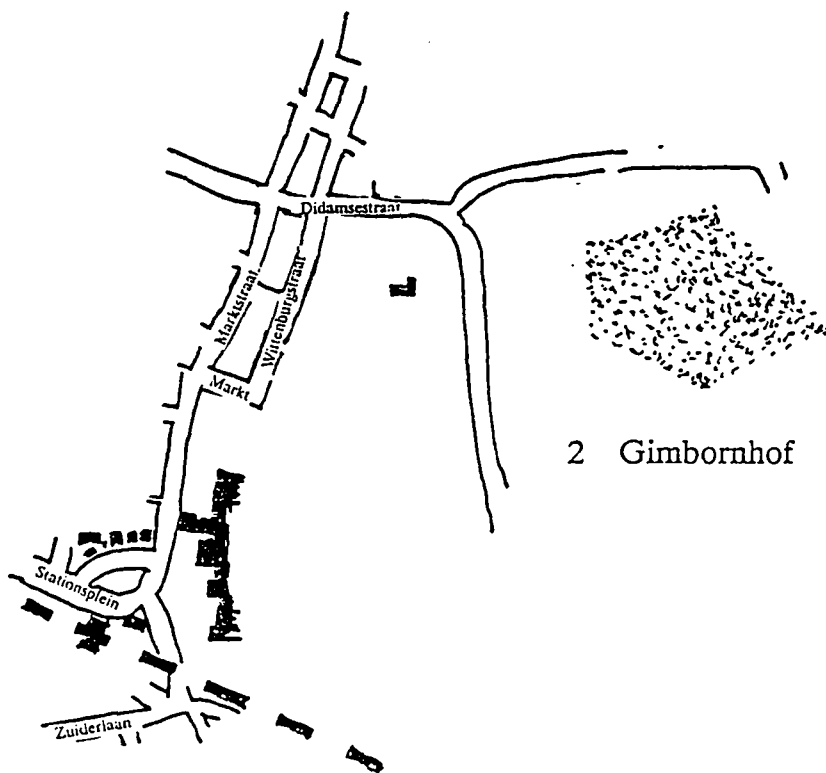
Ten zuiden van de spoorlijn ontstond een klein industriegebied en een concentratie van arbeiderswoningen en gemengde bebouwing bestaande uit ambachtelijke bedrijven.

1 Stationsplein en omgeving

2. Het Gimbornhof

In 1907 vestigt de inktfabriek Gimborn zich in Huize Doelen. Max van Gimborn, oprichter en directeur van de inktfabriek heeft het 5 hectare grote Gimbornhof aangelegd. Het Hof met hoogteverschillen bevat een rijke variëteit aan bomen en struiken. Het Gimbornhof kan gekarakteriseerd worden als arboretum, waarvan de aanleg geïnspireerd is op de romantische landschapsarchitectuur.

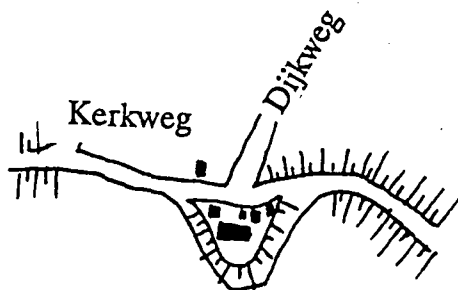
1 Stationsplein en omgeving

3. Oud Zevenaar

Op het opgehoogde gedeelte bij de bocht in de dijk ligt van oudsher de St. Martinuskerk. Op deze verhoging liggen enkele gebouwen, o.a. café, pastorie en boerderij. In het lager gelegen gedeelte ligt het dorps huis.

De bebouwing, voor een belangrijk deel daterend uit de periode 1840-1940, vormt tezamen met de kerk, de dijk en infrastructuur een karakteristieke eenheid.

De bebouwing is mede karakteristiek uit oogpunt van functies (kerk, pastorie, café, boerderij), infrastructuur (wegenpatroon) en ligging (aan de dijk).

3 Oud Zevenaar

CRITERIA VOOR DE AANDUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

Gebied 1 : Zevenaar, Stationsplein en omgeving

Gebied 2 : Het Gimbornhof

Gebied 3 : Oud-Zevenaar

	1	2	3
I. Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit, zoals:			
1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;			
2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;	+	+	+
3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;			
4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)	+		
II. Bijzondere historische betekenis, zoals:			
1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;		+	+
2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedenbouwkundig denken;			
3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)			
III. Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:			
1. betekenis als onderdeel van een groter geheel	+		+
2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;		+	+
3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel	±	+	±
IV. Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	±	±	±
V. Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)			

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

- * Rijks Archief in Gelderland
- * Gemeente Zevenaar
- * Katholieke Universiteit Nijmegen, faculteitsbibliotheek Beleidswetenschappen
- * Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek
- * Bibliotheken Provincie Gelderland

Afbeelding

- * Afbeelding 1   Gemeente Zevenaar omstreeks 1866
- * Afbeelding 2   Geomorfologische kaart gemeente Zevenaar
- * Afbeelding 3   Gemeente Zevenaar, belangrijkste wegen omstreeks 1940
- * Afbeelding 4   Bevolkingsontwikkeling gemeente Zevenaar 1850-1940
- * Kaart 1   Kadastraal Minuutplan, 1818
- * Kaart 2   Typologie uitbreidingen gemeente Zevenaar 1850-1940

Geraadpleegd kaartmateriaal

- * Topografische kaart 1/25.000, 1/50.000, diverse jaargangen
- * Rivierkaart 1/10.000, circa 1915
- * Topografische en Militaire Kaart 1/25.000, 1850-1864
- * Kaartenboek van Gelderland 1843
- * J. Kuyper, Gemeenteatlas van Gelderland, 1868, Leeuwarden 1970

Literatuur

- * Akkermans, A.J.M., Heuvel, M.A.M. van den, Kroesenbrink, G.J.H. (red.), *Zevenaar stad in de Liemers, Zutphen, 1986*
- * Economisch en Technologisch Instituut van Gelderland, *Industrie-rapport gemeente Zevenaar, Arnhem, 1951*
- * Hendriks, A., *Zevenaar toen de weg nog over de knotwilgen ging, Zevenaar, 1976*
- * Hendriks, A., *Oud-Zevenaar en Ooij; dubbel-kerk dubbel-dorp, Zevenaar, 1982*
- * Kerkhoffs, B., *Zevenaar 550; terug in de geschiedenis, Nijmegen, 1987*
- * Nederlandsche Heidemaatschappij, *Bijdrage tot de kennis van de landbouwkundige ontwikkelingsmogelijkheden in de Liemers, Arnhem, 1946*
- * Nispen tot Pannerden, A.J.M. van, *De geschiedenis van de gemene gronden onder Babberich, in: Bijdragen en mededelingen Vereniging Gelre, 1949*
- * Vereniging Gelre, *Statistieke beschrijvingen van de steden en het platteland van Gelderland uit 1808, Deel 1 Het Kwartier van Arnhem, Arnhem, 1986*

Oosterbeek, 1991

Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326